

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทางด้านทฤษฎี

แนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ได้ประยุกต์จากแนวความคิดพื้นฐานทางด้านทฤษฎีพฤติกรรมการบริโภคของ Earnst Engel ซึ่ง สุปัตร์ กรณามิตร (2534) ใช้ศึกษาแบบอย่างการใช้จ่ายด้านสุขภาพของครัวเรือน ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ โดย Engel ซึ่งเป็นนักสถิติชาวเยอรมัน ได้เสนอกฎที่ว่า “รายได้ของครัวเรือนที่เปลี่ยนแปลงไป จะมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงรายจ่ายบริโภคสินค้าและบริการต่าง ๆ” โดยสมมติให้รายได้รวมเท่ากับค่าใช้จ่ายรวม ภายใต้ข้อสมมติที่กำหนดให้ปัจจัยอื่นๆ คงที่ (ceteris paribus) จะได้ฟังก์ชันของการใช้จ่ายในการบริโภคคือ

$$P_i Q_i = f(Y, P_j, N, \bar{Z}) \quad \dots\dots\dots(1)$$

เมื่อ $P_i Q_i$ = รายได้ที่ใช้จ่ายในสินค้า i
 Y = รายได้รวมหรือค่าใช้จ่ายรวม ($\sum P_i Q_i = Y$)
 P_j = ราคาของสินค้าอื่น ๆ กำหนดให้คงที่
 N = ลักษณะประชากร เช่น ขนาดของครัวเรือน อายุ เพศ เป็นต้น
กำหนดให้คงที่
 $\bar{Z}$ = ลักษณะของตัวแปรอื่น เช่น การศึกษา อาชีพ ศาสนา เป็นต้น
กำหนดให้คงที่
 $i, j = 1, 2, 3, \dots\dots\dots$

ดังนั้น เส้น Engel ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับค่าใช้จ่ายในการบริโภคสินค้าแต่ละชนิดภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดให้ปัจจัยอื่นคงที่ ก็คือ ฟังก์ชันอุปสงค์ของการบริโภคสินค้าแต่ละชนิดที่ได้รับอรรถประโยชน์รวม (total utility) สูงสุดนั่นเอง

ฟังก์ชันของอุปสงค์ โดยสมมติให้มีสินค้า i และ j คือ

$$Q_i = \alpha_i + \beta_i (P_j / P_i) + \gamma_i (Y / P_i) + \varepsilon_i \dots\dots\dots(2)$$

หรือเขียนใหม่ได้เป็น

$$P_i Q_i = (\alpha_i P_i + \beta_i P_j) + \gamma_i Y + \varepsilon_i P_i \dots\dots\dots(3)$$

จัดให้อยู่ในรูป regression equation จะได้

$$P_i Q_i = \hat{\alpha}_i P_i + \hat{\beta}_i Y \dots\dots\dots(4)$$

โดย $\hat{\alpha}_i$ คือ ค่าประมาณของ $(\alpha_i P_i + \beta_i P_j)$

$\hat{\beta}_i$ คือ ค่าประมาณของ γ_i

จากการที่สมมติให้ราคาคงที่ เส้น Engel ก็คือ สมการอุปสงค์ที่กำหนดให้ราคาคงที่ ซึ่งจะเหมาะสมกับการใช้ข้อมูลภาคตัดขวาง (cross - section data) เพราะราคาไม่เปลี่ยนแปลงตามเวลา

2.2 แนวความคิดในการศึกษา

การประยุกต์ใช้ทฤษฎีพฤติกรรมการบริโภคของ Engel อธิบายแบบแผนการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จะอาศัยแนวคิดการแบ่งกลุ่มประชากรโดยนำตัวแปรด้านประชากร และตัวแปรอื่น ๆ (จาก (1) ถูกกำหนดให้คงที่) เข้ามาอธิบายถึงผลกระทบต่อแบบแผนค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ และการวิเคราะห์งบประมาณหรือค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ที่พัฒนาจากเส้น Engel โดยคาดหวังว่าแบบแผนค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จะมีความสัมพันธ์ต่อลักษณะทางด้านประชากร (อายุ เพศ) และปัจจัยอื่น ๆ (อาชีพ สัญชาติของนักท่องเที่ยว ศาสนา) ของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ซึ่งจาก (1) สามารถเขียนใหม่ได้คือ

$$P_i Q_i = f(Y, N, \bar{Z}) \dots\dots\dots(5)$$

จาก (5) คือฟังก์ชัน Engel ที่กำหนดให้ค่าใช้จ่ายในการบริโภคสินค้าแต่ละชนิดขึ้นอยู่กับรายได้ ลักษณะทางด้านประชากร และปัจจัยอื่น ๆ และจาก (5) Total differential ของ $P_i Q_i$ โดยคำนึงถึงรายได้ ลักษณะทางด้านประชากร และปัจจัยอื่น ๆ ตามลำดับจะได้

$$dP_i Q_i = f_1 dY + f_2 dN + f_3 dZ \quad \dots\dots\dots(6)$$

โดยที่ f_1 คือ อนุพันธ์เชิงส่วน (partial derivative) ของค่าใช้จ่ายใน
สินค้า i เมื่อคำนึงถึงรายได้หรือ $\partial P_i Q_i / \partial Y$
 f_2 คือ อนุพันธ์เชิงส่วน (partial derivative) ของค่าใช้จ่ายใน
สินค้า i เมื่อคำนึงถึงลักษณะทางด้านประชากรหรือ $\partial P_i Q_i / \partial N$
 f_3 คือ อนุพันธ์เชิงส่วน (partial derivative) ของค่าใช้จ่ายใน
สินค้า i เมื่อคำนึงถึงปัจจัยอื่นๆ หรือ $\partial P_i Q_i / \partial Z$

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วุฒิเทพ อินทปัญญา และคณะ (2532) ได้ศึกษาถึงการกระจาย และการไหลออกของรายได้จากการท่องเที่ยวในธุรกิจโรงแรมและธุรกิจนาเที่ยว เพื่อเสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและประเภทการใช้จ่ายเงินของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่จ่ายให้กับโรงแรมและบริษัทนำเที่ยว รวมถึงการศึกษากิจกรรมการกระจายตัวของรายได้ของโรงแรมและบริษัทนำเที่ยวที่ได้รับจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ผลการศึกษา พบว่า นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เดินทางมาเยี่ยมเยือนจังหวัดเชียงใหม่ ร้อยละ 55.7 เป็นการเดินทางที่จัดการด้วยตนเอง ร้อยละ 30.5 เป็นการซื้อโปรแกรมเดินทางของบริษัทนำเที่ยวต่างประเทศมีเพียงร้อยละ 13.4 เท่านั้นที่เป็นบริษัทนำเที่ยวในประเทศและในจังหวัด ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวร้อยละ 50 เป็นค่าใช้จ่ายในหมวดยานพาหนะ ทั้งนี้เพราะเป็นการเดินทางโดยเครื่องบิน ส่วนร้อยละ 22.6 เป็นค่าใช้จ่ายด้านที่พัก และร้อยละ 12.8 เป็นค่าใช้จ่ายด้านอาหาร ในด้านการเลือกเข้าพักของนักท่องเที่ยวต่างชาติ พบว่า กว่าร้อยละ 70.7 จะพักในโรงแรม มีเพียงร้อยละ 28.6 เท่านั้นที่พักตามเกสต์เฮาส์ และมีระยะเวลาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ เฉลี่ย 4.4 วัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาดังกล่าวมิได้แยกแยะแบบแผนค่าใช้จ่ายตามลักษณะเฉพาะของนักท่องเที่ยว ตามอาชีพ อายุ เพศ และกลุ่มรายได้ ออกมาอย่างชัดเจน ซึ่งทำให้ไม่สามารถบ่งชี้ข้อมูลเกี่ยวกับเป้าหมายการตลาดอย่างเด่นชัด

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2533) ได้ศึกษาสถานะการลงทุนของธุรกิจการท่องเที่ยว โดยทำการศึกษาและวิเคราะห์สถานะการลงทุนของธุรกิจการท่องเที่ยว เพื่อเสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของ 4 ภาค และศึกษาสภาพรูปแบบและลักษณะของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ ธุรกิจประเภทที่พักแรม ธุรกิจภัตตาคารร้านอาหาร และสถานบันเทิงต่าง ๆ โดยใช้แหล่งข้อมูลจากเอกสารและสื่อมวลชน รวมถึงการสอบถามจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ผลการศึกษา สรุปเฉพาะในจังหวัดท่องเที่ยวที่สำคัญในภาคเหนือคือจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า นักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยถ้าเข้ามาเที่ยวในตัวเมืองจะเข้าพักในโรงแรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.9 แต่ถ้าเที่ยวในตัวอำเภอส่วนใหญ่จะพักในเกสต์เฮาส์ ทางด้านการใช้บริการด้านอาหาร นักท่องเที่ยวชาวไทย ร้อยละ 63.74 ใช้บริการประเภทร้านอาหารคอฟฟี่ช็อป แต่สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีการใช้บริการร้านอาหารประเภทคอฟฟี่ช็อป คิดเป็นร้อยละ 20.30 ซึ่งน้อยกว่านักท่องเที่ยวชาวไทย ส่วนการซื้อของที่ระลึกนั้น นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีการซื้อของที่ระลึกถึงร้อยละ 41.01 สำหรับข้อเสนอแนะนั้น นักท่องเที่ยวต้องการให้อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นเอาไว้ และควรมีการปรับปรุงด้านการรักษาความสะอาด ส่วนการลงทุนนั้นนักท่องเที่ยวเห็นว่าปริมาณการลงทุนในด้านการขายบริการท่องเที่ยวที่มากเกินไปแล้ว ควรจะหันมาปรับปรุงคุณภาพมากกว่าการเพิ่มปริมาณ

เพียงจันทร์ ลิขิตเอกราช (2535) ทำการศึกษาการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวกรณีศึกษางานมหรertainment ไม้ดอกไม้ประดับ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ ศึกษาแบบแผนค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ ศึกษาการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปสู่ธุรกิจขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ที่รองรับการท่องเที่ยว และศึกษาภาระต้นทุนระหว่างรัฐและเอกชน และสัดส่วนรายได้จากการจัดงานที่ตกแก่ภาคเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรก เป็นการออกแบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศที่มาเยือนจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 200 ตัวอย่าง ซึ่งสอบถาม 2 ช่วง คือ ช่วงที่จัดงานไม้ดอกไม้ประดับ 100 ตัวอย่าง และช่วงนอกเทศกาล 100 ตัวอย่าง และกลุ่มที่สองเลือกผู้ประกอบการตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำนวน 80 ราย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีคำนวณหาค่าเฉลี่ยและเปรียบเทียบสัดส่วนร้อยละ และวิเคราะห์แบบจำแนกพหุ (Multiple Classification Analysis : MCA)

การศึกษาพบว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 1,668.33 บาทต่อวัน โดยค่าใช้จ่ายที่มากที่สุด ค่าค่าพาหนะเดินทางคิดเป็นร้อยละ 32.9 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด รองลงมาเป็น ค่าสินค้าที่ระลึก ค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าสถานบันเทิง และ

ค่าใช้จ่ายอื่น คิดเป็น ร้อยละ 23.4, 22.7, 16.1, 3.1 และ 1.8 ตามลำดับ ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติ มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อวัน เท่ากับ 1,902.11 บาท ค่าใช้จ่ายที่มากที่สุดคือ ค่าสินค้าที่ระลึก คิดเป็นร้อยละ 29.3 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด รองลงมาเป็นค่าที่พัก ค่าพาหนะเดินทาง ค่าอาหาร และค่าสถานบันเทิง คิดเป็นร้อยละ 24.5, 22.8, 15.4 และ 8.0 ตามลำดับ

การศึกษาตัวแปรที่มีผลกระทบต่อค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อวันของนักท่องเที่ยว โดยใช้ MCA นั้น ตัวแปรที่ใช้ ได้แก่ ตัวแปรทางด้านรายได้ และตัวแปรทางด้านประชากร ได้แก่ อายุ เพศ และอาชีพ ผลการศึกษาปรากฏว่าตัวแปรอายุเป็นตัวแปรที่ไม่มีระดับความเชื่อมั่นทางสถิติ ทั้งในกรณีของนักท่องเที่ยวชาวไทย และต่างชาติ สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย ตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุด ได้แก่ รายได้ รองลงมา ได้แก่ เพศ โดยนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวมากที่สุดคือ นักท่องเที่ยวที่มีรายได้มากกว่า 20,000 บาท ต่อเดือน และเป็นเพศหญิง ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติ ตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุด ได้แก่ อาชีพ และเพศ ตามลำดับ นักท่องเที่ยวต่างชาติ ที่มีค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ นักท่องเที่ยวที่เป็นนักธุรกิจ หรือผู้บริหาร และเป็นเพศหญิง

การจัดงานไม้ดอกไม้ประดับ ในช่วงวันที่ 7 - 9 กุมภาพันธ์ 2535 ก่อให้เกิดรายได้ จากการท่องเที่ยวแก่จังหวัดจำนวน 105.28 ล้านบาท และเกิดรายได้เพิ่มจากปกติ 45 ล้านบาท โดยจะกระจายไปสู่ธุรกิจประเภทพาหนะเดินทางมากที่สุด ประมาณ 29.3 ล้านบาท หรือเกิดรายได้เพิ่มจากปกติ 12.57 ล้านบาท ส่วนธุรกิจประเภทขายสินค้าที่ระลึกและธุรกิจประเภทที่พัก ก็ได้รับรายได้สูงเช่นกัน ประมาณ 27.79 และ 24.81 ล้านบาท คิดเป็นรายได้เพิ่มจากปกติ 11.93 และ 10.67 ล้านบาท ตามลำดับ ธุรกิจขนาดใหญ่ที่ได้รับผลประโยชน์มากที่สุด คือธุรกิจประเภทพาหนะเดินทาง และโรงแรม ได้รับถึง 23.99 และ 21.05 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 22.8 และ 20 ของรายได้ทั้งหมด โดยธุรกิจที่ได้ร่วมลงทุนในการจัดงานไม้ดอกไม้ประดับในครั้งนี้ คือกลุ่มธุรกิจทางค้าปลีก โรงแรมและธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งได้รับผลตอบแทน 75 และ 23 บาท จากการลงทุนเพียง 1 บาท และรายได้จากการจัดงานกระจายไปสู่ภาคแรงงาน คิดเป็นร้อยละ 30.8 ของรายได้จากการจัดงานทั้งหมด หรือประมาณ 32.6 ล้านบาท

จากการศึกษาในครั้งนี้สามารถยืนยันสมมติฐานได้ว่า การจัดเทศกาลไม้ดอกไม้ประดับ ผลประโยชน์ส่วนใหญ่จากการจัดงานจะตกกับธุรกิจขนาดใหญ่ มากกว่าธุรกิจขนาดกลางและเล็ก และเกษตรกรผู้ปลูกดอกไม้ขาย ส่วนนักท่องเที่ยวที่มีค่าใช้จ่ายต่อวันน้อย จะมีผลกระทบต่อกระจายรายได้ไปสู่ผู้ประกอบการขนาดกลางและเล็ก ไม่แตกต่างไปจากการกระจายไปสู่ผู้ประกอบการขนาดใหญ่

สุริย์ บุญญานุพงศ์ (2539) ศึกษาผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับศักยภาพของทรัพยากรต่างๆ ในพื้นที่ท่องเที่ยว การศึกษาใช้วิธีการสำรวจข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลเอกสาร รายงานสถิติ

แผนที่ การสัมภาษณ์บุคคลที่เป็น Key Informant ผลการศึกษาพบว่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เกิดขึ้นอย่างช้าๆ ในช่วงเวลา 40 ปีที่ผ่านมา แต่ในช่วง 10 ปีก่อนหน้านี้การท่องเที่ยวเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างรวดเร็ว การพัฒนาการคมนาคม การบริการ สาธารณูปโภค และสาธารณูปการต่าง ๆ รวมทั้งการบริการสังคมอื่นๆ ได้รับการสนับสนุนมากขึ้น เพื่อให้สามารถรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม กิจกรรมการท่องเที่ยวได้ส่งผลทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนมากขึ้น มีการใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรมมากขึ้น ประชากรในชุมชนที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าไปมีรายได้เพิ่มมากขึ้น มีโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพและการศึกษาสูงขึ้น พร้อมกับค่าครองชีพที่ขยับตัวสูงขึ้น ขณะที่ชุมชนที่ไม่มีการท่องเที่ยวเข้าไปยังขาดโอกาสดังกล่าวอยู่มาก

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและเศรษฐกิจแล้ว ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนอีกด้วยและการเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้ เป็นไปในทางลบมากกว่าทางบวก ซึ่งเป็นผลกระทบกลับมาสู่การขยายตัวของกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วย เนื่องจากองค์ประกอบทางด้านสังคม วัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์ได้พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น มิได้เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นเพราะความอ่อนแอของวัฒนธรรมเองด้วย เนื่องจากประชากรในท้องถิ่นขาดความรู้ความเข้าใจถึงแก่นแท้ของวัฒนธรรม ประเพณีของตนเอง ทำให้ไม่สามารถต้านกระแสของวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่เข้ามาได้ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในระยะสั้นและระยะยาวของการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว ผู้ศึกษาได้เสนอมาตรการเพื่อการแก้ไข ประกอบด้วย การกำหนดเขตพื้นที่ท่องเที่ยว การเตรียมความพร้อมในด้านการให้บริการ โดยเฉพาะบุคลากร การพัฒนากิจกรรมที่สนับสนุนการท่องเที่ยวแก่ประชากรที่อยู่ในชุมชนที่ไม่มีการท่องเที่ยว อาทิ การส่งเสริมการผลิตสินค้าหัตถกรรม เป็นต้น การสนับสนุนส่งเสริมให้มีความรู้เกี่ยวกับแก่นแท้ของวัฒนธรรม ประเพณีแก่คนในท้องถิ่น เพื่อความเข้มแข็งในวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น และการพัฒนาการท่องเที่ยวควรเป็นความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชนในท้องถิ่น